

VI - Nogle nedslag i områdets forhistorie - beboelse og stridsplads

Historisk set har området givet plads til mennesker i tusinder af år, og som overalt hvor mennesket opholder sig også givet anledning til krig og ufred - nogle spor herfra fortjener at blive nævnt i denne beretning.

For mange tusinde år siden var området mellem Sjælland og Skåne landfast, og Køge Museum kan fremvise fund fra bopladser og grave på den havbund, der nu er dækket af vand.

Der findes mange fund fra bosættelser på Stevns, bl.a. langs Tryggevælde Å, som tidligere har været sejlbar for ret store skibe, og udgravninger viser, at der har været egentlige værftsanlæg langs åen og ved Varpelev et trehundrede meter langt broanlæg over åen. Fra Stevns har de danske vikinger kunnet drage i ledning mod fjenderne i Østersøen. Biskop Absalon var i spidsen, og senere var det fra Stevns Klint, at biskop Absalon hentede kridtsten til den første befæstning i København. Mange gårde på Stevns er bygget af samme kridtsten og overalt på Sjælland ses kridtsten fra Stevns i kirkerne.

Varpelev Kirke med kridtsten fra Stevns klint

Ved nybyggerierne efter århundredeskiftet på Bautavejs nordside har det været muligt at iagttage rester fra bålpladser i udgravningerne. Landliggerne er således ikke områdets første beboere.

I tidligere tider har den stevnske halvø nærmest været adskilt fra Sjælland. Tryggvælde Å mod nord og Fakse Å og Viavede Mølleå mod syd har næsten gjort Stevns til en ø, og indbyggerne har haft en markant opfattelse af sig selv. Vi kender til sagn om klintekonge og elverpiger. Og langt op til nutiden findes beretninger om stridigheder mellem Sjællandssiden og Stevnssiden. Hos Martin A. Hansen berettes om, hvorledes drengene fra Strøby rutinemæssigt mødtes til slagsmål i ådalens enge med drengene fra St. Tårnby, og man giftede sig bestemt ikke (eller i hvert fald sjældent) med en fra 'den anden side'.

Som tidligere nævnt findes midt i området et klart vidnesbyrd om tidligere tiders beboere. Bronzealderhøjen på Bautavej nummer 11.¹ Højen er blot en af mange i området langs kysten. På Bautavej 13 og 15, samt på nummer 14 (hvor huset bærer navnet Knolden) har der ligeledes været gravhøje, som i tidens løb er pløjet ned. Ved Lemgaarden findes ligeledes rester af en høj.

Udover rollen som begravningsplads har højen på Bautavej 11 tjent som varslingspunkt i krig og ufredstider.

Anne-Grete Nimgaard fortæller, at hun husker fra barndommen, at der var en slags forbandelse knyttet til højen, det hed sig: 'Hvis der graves i højen, dør dyrene'.

Stevns har såvel som andre dele af riget været påvirket, når landet var i strid. Et par eksempler kendes fra stridighederne med Sverige. Under den svenske belejring af København i 1658 var der udstationeret mindre svenske enheder overalt på Sjælland, hvor de lokale bønder blev brandbeskattet² og tvunget til at levere fødevarer og foder til den svenske hær. Den danske guerillasoldat, Svend Poulsen³, skabte vanskeligheder for den svenske krigsindsats ved at dræbe udstationerede svenske soldater og røve den indforskrevne proviant. Undervejs var Svend Poulsen et sving omkring Strøby området. Her er et uddrag fra en rapport om aktiviteterne⁴.

¹ Højen er ikke blevet udgravet. Den er fredet, og områdets deklaration fastsætter nogle bestemmelser omkring dens vedligehold og offentlighedens adgang til højen. Omkring 1990 findes der en korrespondance sted mellem Danmarks Naturfredningsforening, Vallø Kommune og ejerne om en mulig etablering af en sti fra stranden til højen, projektet bliver aldrig til noget.

² Brandbeskatning - trussel om at nedbrænde landsbyen, hvis ikke bønderne betalte den ønskede skat i penge og naturalier.

³ Beskrevet i Carit Etlars nationalromantiske roman Gøngehøvdingen

⁴ Indberetningen til myndighederne (Kongen) i København om aktiviteterne på Sydsjælland befinder sig på Det Kongelige Bibliotek. Rapporten er usigneret, men tillægges blandt historikere Svend Poulsen.

...drog vi saa til Fiskerhoved og videre ud i Stevns Herred og i Taarøje, Lyderslev og de andre omkringliggende byer: skød vi 3 Kvartermestre og 8 Ryttere ihjel. Dog maatte vi straks begive os derfra, formedelst at der laa 300 ryttere ved Prambroen og en ganske hob ved Store Heddinge. Saa drog vi ned ad Landevejen ad Vordingborg Len, og paa Vejen træffed vi 21 Ryttere an, som vi kom i Chagering med. 19 gjorde vi kaput og de 2 undkom. Og yderligere en Regimentskvartermester, 2 andre Kvartermestre og en Kornet gjorde vi kaput. I Sjolte skød vi ogsaa en Kvartermester og 2 Ryttere....

Svend Poulsen kaputter en svensk soldat

Og sådan fortsætter indberetningen⁵, og selvom nutidens historikere nok mener, at Svend Poulsen har pyntet på sin beretning, er der næppe tvivl om, at de danske guerillaer gjorde temmelig mange svenskere 'kaput'. Ofte efter de var taget til fange. Det var før Geneve-konventionernes tid.

Udfor Stevns gik det også hidsigt til. Den 1. juli 1677 mødtes den danske admiral Niels Juel med den svenske flåde.⁶ Aftenen før (30. juni 1677) gik det svenske skib St. Hieronymys på grund ved Stevns Klint, senere stødte også andre svenske skibe på grund. Landeværnet på Stevns blev alarmeret, bålene flammede på højt beliggende punkter langs kysten, bønderne gjorde sig klar til med leer og høtyve at hindre en eventuel

⁵ Her citeret fra Kim A Wagner: Saphanelederen Svend Poulsen - en militærhistorisk biografi, Tøjhusmuseet 2003.

⁶ Slaget i Køge Bugt

landgang, og det stevnske mandskab kom ved flere lejligheder i tag med svenskerne.

Senere i slaget gennembrød Niels Juel som den første kommandør i søkrigshistorien modstanderens linje og vandt det søslag, som skulle indskrive ham i danmarkshistorien.

Slaget i Køge Bugt 1677

I et søslag i Køge Bugt den 4. oktober 1710 under Den store Nordiske Krig var Ivar Huitfeldt chef for linjeskibet Dannebrog. Dannebrog brød i brand, og Huitfeldt ankrede op for at undgå, at det brændende skib drev ind i de andre danske skibe. Dannebrog fortsatte kampen trods branden, og klokken 5 om eftermiddagen nåede ilden krudtmagasinet og skibet sprængte i luften, hvorved hele besætningen på nær nogle få mænd omkom.

Under svenskekrigene var det almindeligt at tænde baune (bål) for at advisere om fjendens komme. Fra Christian den Fjerdes hånd kender vi en bestemmelse fra 1627

..hvert herred skal have sin alarmplads, hvor folkene skal møde. Desuden skal der holdes standvagt og landbål med den allerstørste flid, hvortil der skal forordnes godt og skikkeligt folk. Påkommes fare, skal en af vagterne ved bavnene straks meddele det til lensmanden og kaptajnen, hvorefter bønderne skal søge deres alarmplads eller hvorhen de kommanderes. For at vagten ikke skal forsømmes, skal lensmanden selv, kaptajnen og fogderne i lenet have opsyn med bavnene. Hvor der oprettes bål, skal der foruden strandvagten holde to duelige karle til hest, som straks skal advare

lensmanden og officererne, om der sker indfald eller landgang under deres fæsters fortabelse..⁷

Der har formodentlig også været tændt en baun på bronzealderhøjen på Bautavej 11, når der var ufredstider i landet. Høje punkter i terrænet har altid haft strategisk betydning til observation og signalering.

Baun klar til antænding

Strøby digteren Martin A. Hansen havde sine egne forestillinger herom, og beskriver i essayet 'Gudernes stræde' om en (vej)forbindelse fra Køge Bugt til Isefjorden markeret af gravhøje - og bauner, der med få minutters varsel kunne sende varsler om fjendens komme.⁸

Under krigen med englænderne i begyndelsen af 1800-tallet havde højen på Bautavej igen en rolle. Den indgik i den optiske telegraflinje fra Møn til København⁹.

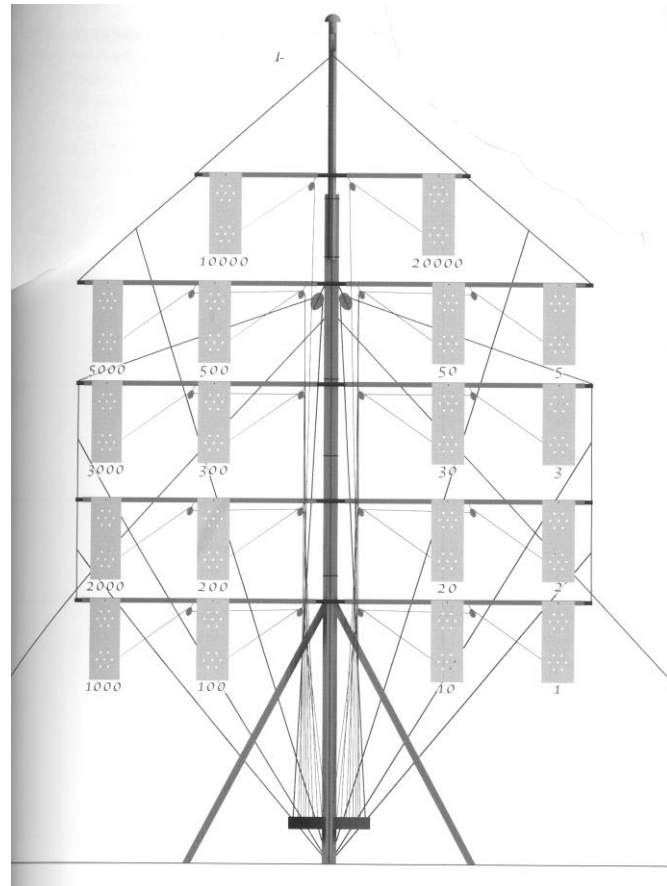
Telegraflinjerne langs kysterne fra Hundested til København, fra Møn til København, fra Skagen langs den jyske østkyst og over land fra Kiel til København bestod af master opstillet på høje punkter i terrænet. Masterne var forsynet med råer (stænger) på tværs, hvori der var ophængt rektangulære

⁷ ..under deres fæsters fortabelse.. Passede folkene ikke vagten måtte de gå fra hus og hjem.

⁸ På hundredårsdagen (2009) for Martin A. Hansens fødsel har Danmarks Naturfredningsforening markeret denne strækning fra Mosedø Fort til Vellerup Vig med en række pæle.

⁹ I Admiralitetets papirer har telegrafposten på Bautavej 11 navnet Pramboen, der angives dog ikke nogen position for telegrafposten. En placering på det lave område ved å-udløbet er dog temmelig usandsynlig. En række andre kilder angiver således også placeringen til at være højen på Bautavej 11. Højen kendes også under navnet Løgtehøj (afledte navne: Lygtehøj og Lyshøj). Når Pramboen benyttes som stedangivelse skyldes det måske, at Pramboen på denne tid er en (strategisk) vigtig overgang over Tryggevej Å og derfor et bedre referencepunkt for de militære planlæggere i København. Af papirerne fremgår endvidere, at det ene af de to besætningsmedlemmer er prammand.

plader. Ved et snoreværk kunne pladerne stilles i forskellige positioner. Pladerne var tildelt forskellige talværdier, og når pladerne ved hjælp af snoreværket blev stillet i lodret position, udgjorde kombinationen af lodrette plader et signal, der kunne oversættes via en kodebog over signalerne.

Tegning af den type telegrafmast, der stod på Løgtehøj

Der var mulighed for 42.221 signaler (d.v.s. ord, bogstaver, sætninger, som skaberne af signalbogen havde fundet for nødne). Til sammenligning indeholder Nu-Dansk ordbog 64.000 ord.

Fra hver telegrafpost kunne de to nærmeste telegrafposter ses, og på denne måde var det muligt ved at gentage signalerne fra den forrige mast at sende meddelelser over lange afstande.¹⁰

Telegrafposterne skulle ifølge forordningerne være bemandet med en 'litterær telegrafbestyrer' og en 'søkyndig'. Den sidste har været en person med erfaring i tovværk og master til betjening af masten - oftest en matros fra flåden - og den

¹⁰ På Post og Tele Museum findes en kopi af en optisk telegrafmast og hele det optiske telegrafsystem er beskrevet i Sune Christian Pedersens: Ord i Sigte - optisk telegrafi i Danmark 1794-1862, Post og Tele Museum 2000.

første har været en læse- og skrivekyndig, der kunne nedskrive signalerne i telegrafpostens journal.

Journalerne fra telegrafposterne findes i Admiralitets arkiv, hvor kun få er bevarede. Fra telegrafposten på Bautavej 11 eksisterer der i dag kun to sider fra den oprindelige journal. Siderne er fra den 13. og 14. juli 1802. Det er året efter Slaget på Reden, hvor Danmark er allieret med Napoleon og i fortsat strid med englænderne. Følgende er et par udpluk af signalerne fra disse dage:

Signal fra Stevns:

Nogle Dage svære Skud idelig hörtes her. I dag observeredes i Sönder 9 seilere krydsende Østerefter. Skuddene maaske fra disse.

Rapport fra Söen:

Afsejlede i gaar eftermiddags efter ordre til Tornebusken¹¹. I Dagbrækningen var jeg tæt hos svenske Flode rangeret til Ankers tæt ved Tornebusken. Nu i Aften under Floden, 24 Linieskibe stærk.

Opslået bog er resterne af journalen fra telegrafstationen på Løgtehøj. Henover ses forsiden på journalen fra Quintus. (hovedstationen i København)

Som det fremgår, har telegrafposterne været vigtige observationspunkter for krigsmæssige hændelser (specielt til søs).

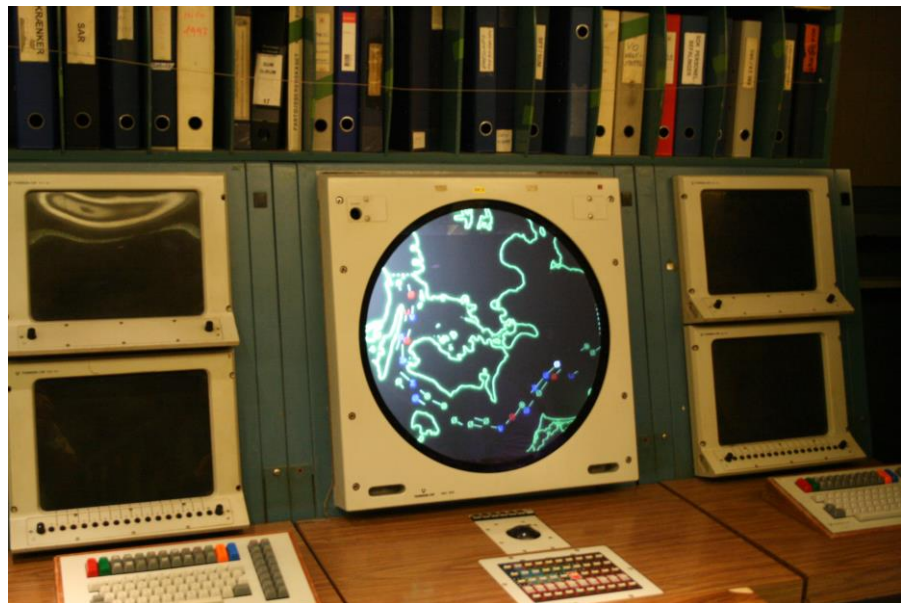
Telegrafposten på Løgtehøj har kommunikeret med telegrafposten i Ølby/Højelse i nord (placering: en bakke øst for Sol-

¹¹ Tornebusken var den danske flådes navn for Rügens nordlige odde, hvor der findes en geografisk lokalitet med det tyske navn Dornbusch. (Flode er Flåde).

rød, der i gamle kort betegnes som telegrafbanken) og med Klippinge i Syd (placering: Klippinge Bjerge). Besætningen på telegrafstationen på Løgtehøj opgives i 1801 til at være matros Niels Jensen Andersen og prammand Niels Olsen. Der har formodentligt været et lille hus tæt ved telegrafmasten til de to besætningsmedlemmers ophold. (Det var i hvert fald tilfældet ved de øvrige telegrafposter).

Knapt 100 meter fra 1800-tallets observationspunkt opstilles omkring 150 år senere et nyt militært observationspunkt på Bautavej 5¹². Det er et luftmeldetårn, hvorfra der observeres fly. Nu er det den kolde krig, der er anledningen til en militær installation. Det præcise tidspunkt for tårnets opstilling kendes ikke, formodentlig er etableringen sammenfaldende med bygningen af Stevnsfortet i 1951. Luftmeldetårnet fjernes kort efter udstykningen af Lemgaarden i 1960.

Meldingen i den ovenfor gengivne 'Rapport fra Söen' er ikke ulig de meldinger, som under den kolde krig indløb fra danske fartøjer udfør Møn til O-rummet på Stevnsfortet¹³ og som herfra gik videre til Søværnets Operative Kommando (SOK).

O-rummet på Stevnsfortet

I øvrigt også efter et kompliceret system, hvor meldingerne skulle passere flere led, idet Stevnsfortet i begyndelsen ikke havde direkte forbindelse til SOK.

¹² 150 år senere er gravhøje fredede, så det gamle højtbeliggende observationspunkt kan ikke længere benyttes.

¹³ Læs mere på www.stevnsfortet.dk